

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 4 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЬ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 4 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

ИСАНОВА ФЕРУЗА ТУЛҚИНОВНА

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Гайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарқанд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Gadoyev Dadaxon Hayrulloevich
“ХО‘ЖА PESHKO” MASJIDI TARIXI 9-14

Raxmatulloev Murodjon Xikmatulloevich
MATBUOT VA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING RIVOJLANISHIDA SO‘Z ERKINLIGINING
MINTAQAVIY-HUQUQIY ASOSLARI..... 15-20

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Курпаяниди Константин Иванович
НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ МЕТОДОЛОГИИ ИССЛЕДОВАНИЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ
СРЕДЫ МАЛЫХ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ 21-34

Камбаров Жамолдин Хикматиллаевич
РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИНГ БОЗОР ҚОНУНЛАРИГА ТАЪСИРИ ТАДҚИҚИ 35-45

Паязов Мурод Максудович
“ЎЗБЕКИСТОН ТЕМИР ЙЎЛЛАРИ” АЖДА ХИЗМАТЛАР БОЗОРИДАГИ БОШҚАРУВ
СТРАТЕГИЯСИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ..... 46-59

Рўзиев Абдумалик Ортиғалиевич
ИННОВАЦИОН ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА РАҚАМЛАШТИРИШНИ
БАҲОЛАШ ХАЛҚАРО АМАЛИЁТИ 60-74

Хожаев Азизхон Саидалохонович
ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИНИНГ МОЛИЯВИЙ БАРҚАРОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА
БЮДЖЕТДАН ТАШҚАРИ МАБЛАҒЛАРНИНГ ШАКЛЛАНИШИ, ЎРНИ ВА УЛАРНИНГ
ТАҲЛИЛИЙ ЖИҲАТЛАРИ 75-87

Хўжанова Гулшода Отамуродовна
САНОАТ КОРХОНАЛАРИДА КЛАСТЕРЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ 88-93

Хатраева Сайуора Nasimovna, Pirimqulov Жаҳонгир
АНОЛИ OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA‘MINLASHDA O‘SIMLIKCHILIK TARMOG‘INI
RIVOJLANTIRISH TENDENSIYASI 94-99

Пардаева Шаҳноза Абдинабиевна
МОЛИЯВИЙ НАТИЖАЛАРНИНГ СТРАТЕГИК БОШҚАРУВ ҲИСОБИ МЕТОДОЛОГИЯСИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ..... 100-105

Очилова Наргиза Акрамовна
ЗНАЧЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ В РАЗВИТИИ ДЕХКАНСКИХ И ПОДСОБНЫХ
ХОЗЯЙСТВ 106-112

Alimardonova Zebuniso

SURXONDARYO VILOYATINING MAMLAKATIMIZ TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHDAGI O'RNINI VA ASOSIY RIVOJLANISH TENDENSIYALARINING TAHLILI113-118

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Khakimov Nazar, Amridinova Dilrabo, Kurbanova Sevara

TEACHING SOCIAL HUMANITARIAN SUBJECTS IN UNIVERSITY: NAVIGATING COMPLEXITIES AND CONTROVERSIES IN THE CLASSROOM TO EMPOWER STUDENTS119-125

Bayaliev Djaxongir Kaynarbekovich

GLOBALLASHUV JARAYONIDA DINIY VA DINYOVIIY G'OYALARNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI126-132

Raurova Ra'no Soyibovna

XOJA ISMAT BUXORIY MANAVIY BARKAMOLLIKKA ERISHISH HAQIDA133-137

Yusubov Jaloliddin Kadamovich

JAHON ILM-FANIDA ABU NASR FOROBIY ILMIIY-MADANIY MEROSINING TUTGAN O'RNINI VA AHAMIYATI138-145

Xolmirzaev Nodirjon Nizomjonovich

ШАХАРЛАР ЭКОЛОГИЯСИНИ САҚЛАШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ146-151

Қиличев Абдор

АМИР ТЕМУР ДАВЛАТИДА БОШҚАРУВ ИНСТИТУТЛАРИ152-162

Мамасалиев Мирзоулф Мирсаидович

АМИР ТЕМУРНИНГ ТАШҚИ СИЁСАТДАГИ ФАЛСАФИЙ - АХЛОҚИЙ ЖИХАТЛАР163-169

Tag'oyeva Dilnavoz Narziqulovna

JADIDLAR MA'NAVIY MEROSIDA XOTIN-QIZLAR TARBIYASI170-175

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Жумаева Феруза Рузикуловна

ТРАНСПОЗИЦИЯ ВНУТРИ КАЧЕСТВЕННЫХ И НЕКАЧЕСТВЕННЫХ АДЪЕКТИВОВ176-181

Fayziyeva Aziza Anvarovna

KONSEPTUAL METAFORIK MODELLARNING O'ZBEK TILIGA TARJIMASIDA EKVIVALENTLIK182-187

Кадиров Камол Намазович

ИЗУЧЕНИЕ ВОЛШЕБНЫХ СКАЗОК В МИРОВОЙ ФОЛЬКЛОРИСТИКЕ188-194

Normamatov Farrux Komiljon o'g'li
LINGVOMADANIYATSHUNOSLIK VA KOGNITIV TILSHUNOSLIKNING O'ZARO ALOQASI VA
ULARDA KONSEPTNING AHAMIYATI195-202

Камилова Дурдона Козимджановна
ТИЛЛАРДА “БИЗНЕС ВА ТАДБИРКОРЛИК” ТЕРМИНЛАРИНИНГ СТРУКТУРАЛ
ШАКЛЛАНИШИ203-209

12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР

Ismatullayev Otabek Taxirovich, Maxmudov Bahodir Hakimjon o'g'li
ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISH VA EKOLOGIK JINOYATLARNI
TERGOV QILISHDA XORIY TAJRIBASI210-215

Икромов Шерзод Рахимджанович
ЕТИМ БОЛАЛАР ВА ОТА-ОНА ҚАРМОҒИДАН МАҲРУМ БЎЛГАН БОЛАЛАРГА ДОИР
МАЪЛУМОТЛАРНИ СИР САҚЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ МУАММОЛАРИ216-221

13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Jurayev Bobomurod Tojiyevich
SOMONIYLAR DAVRI MUTAFAKKIRLARINING PEDAGOGIK TA'LIMOTLARIDA
VATANPARVARLIK TARBIYASI MASALALARI222-226

Хакимова Мақсадхон Дилшодбековна
ЎТКУР ЮРАК КИРЛАРИНИ ЮВАДУРҒОН ТОЗА МАЪРИФАТ СУВИ227-233

Abdullayev Madiyar Daniyar o'g'li
XORIJIY MAMLAKATLARDA GEOGRAFIYA TA'LIMI MUAMMOLARI234-240

Nasritdinova Madina Nurullayevna
ARTPEDAGOGIK YONDASHUV ASOSIDA BO'LAJAK MUSIQA TA'LIMI O'QITUVCHILARINING
IJODKORLIK QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING DIDAKTIK TA'MINOTI241-246

Botirova Sevara Mamurovna
PEDAGOGIKADA ZAMONAVIY KOMMUNIKATSIYA MODELLARI247-253

Sarvarova Gulshan Israfilovna
THE ROLE OF ASSESSMENT LITERACY IN EFL254-258

Хамидова Зайнура Рамазоновна
УМУМИЙ ЎРТА ТАЪЛИМ МАКТАБ ДИРЕКТОРЛАРИНИНГ БОШҚАРУВ ФАОЛИЯТИНИ
БАҲОЛАШДА КОНЦЕПТУАЛ ЁНДАШУВЛАР259-264

Jumayev Sohijon Botirboyevich
O'QUV-MASHG'ULOT GURUHLARIDA SHUG'ULLANUVCHI 11 YOSHLI KURASHCHILARNING
UMUMIY JISMONIY TAYYORGARLIGI DINAMIKASI265-271

<i>Tursunova Mukhabbat Ikromovna</i> THE POWER OF PERSONALIZATION: UNLOCKING SUCCESS WITH AN INDIVIDUAL STRATEGY FOR ENGLISH TEACHERS	272-277
<i>Samadova Sarvinoz Samad qizi</i> BAG'RIKENGLIK TARBIYASI – DAVR TALABI	278-283
<i>Ismailova Guzal Fayzullayevna</i> PEDAGOGIKA OLIY O'QUV YURTI CHET TILI YO'NALISHI TALABALARNING MUSTAQIL ISHLARINI TASHKIL ETISHDA TIZIMLI YONDASHUVLAR	284-289
<i>Землянкина Юлианна Искандаровна</i> ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА	290-298
<i>Samadova Marg'uba Kuchkarovna, Ziyayeva Muhayyo Usmanjonovna</i> COMPULSORY METHODS IN TEACHING ESP	299-303

12.00.00 – Юридик фанлар

Ismatullayev Otabek Taxirovich
Fargʻona viloyati IIB Huquqiy statistika
va tezkor hisob maʼlumotlarboʻlimi
boshligʻi, podpolkovnik

Maxmudov Bahodir Hakimjon oʻgʻli
Mirzo Ulugʻbek nomidagi Oʻzbekiston
Milliy universiteti tayanch doktoranti

ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISH VA EKOLOGIK JINOYATLARNI TERGOV QILISHDA XORIJ TAJRIBASI

Annotatsiya. Ushbu maqolada keyingi vaqtlarda salmogʻi tez oʻsib borayotgan ekologik jinoyatlarni tergov qilish va atrof muhitni muhofaza qilishda xorij davlatlarining tajribasi oʻrganilgan. Bu borada Germaniya, Yaponiya, Buyuk Britaniya, AQSh kabi davlatlarda yetuk ilmiy-texnologik usullar va vositalardan keng foydalanilmoqda. Maqolada shuningdek mamlakatlararo ekologik jinoyatlarni tergov qilish, kurashishda oʻzaro hamkorlikning ijobiy va salbiy jihatlariga ham eʼtibor berilgan. Umuman aholi faoliyatida hududning ekologik vaziyati muhim, ushbu vaziyatni yaxshi holatda saqlashda huquqni muhofaza qiluvchi organlarning roli katta.

Kalit soʻzlar: ekologik jinoyatlar, tabiiy resurslar, atrof-muhit ifloslanishi, ekologik vaziyat, ekologik patrullar, dronlar.

Исмадуллаев Отабек Тахирович
Начальник отдела правовой
статистики и оперативных учетов МВД Ферганской
области, подполковник

Махмудов Бахадир Хакимжан угли
Базовый докторант Национального университета
Узбекистана имени Мирзо Улугбека.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ОХРАНЫ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ И РАССЛЕДОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Аннотация. В данной статье изучен опыт зарубежных стран по охране окружающей среды и расследованию экологических преступлений, число которых в последнее время стремительно растет. В связи с этим передовые научно-технические методы и средства широко используются в таких странах, как Германия, Япония, Великобритания, США. Также в статье уделяется внимание положительным и отрицательным сторонам взаимного сотрудничества в расследовании и борьбе с международными экологическими преступлениями. Экологическая обстановка региона имеет важное значение в деятельности широких слоев населения, и велика роль правоохранительных органов в поддержании этой ситуации в надлежащем состоянии.

Ключевые слова: экологические преступления, природные ресурсы, загрязнение окружающей среды, экологическая обстановка, экологические патрули, дроны.

Ismatullaev Otabek Takhirovich
Head of the Department of
Legal Statistics and Operational Accounts of the
Ministry of Internal Affairs of the
Fergana Region, Lieutenant Colonel

Makhmudov Bakhodir Khakimjon oqli
Basic doctoral student National
University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek

FOREIGN EXPERIENCE IN ENVIRONMENTAL PROTECTION AND INVESTIGATION OF ENVIRONMENTAL CRIMES

Abstract: This article examines the experience of foreign countries in environmental protection and investigation of environmental crimes, the number of which has been growing rapidly in recent years. In this regard, advanced scientific and technical methods and tools are widely used in countries such as Germany, Japan, Great Britain, and the USA. The article also focuses on the positive and negative aspects of mutual cooperation in the investigation and fight against international environmental crimes. The ecological situation in the region is important in the activities of the general population, and the role of law enforcement agencies in maintaining this situation in proper condition is great.

Key words: environmental crimes, natural resources, environmental pollution, environmental situation, environmental patrols, drones.

<https://doi.org/10.47390/A1342V3I4Y2023N26>

Kirish

Dunyo miqyosida chuchuk suv, haydaladigan yerlarning yetishmasligi, cho'llarning kengayishi, o'rmon maydonlarining qisqarishi davlatlar o'rtasidagi munosabatlarga ta'sir o'tkazmoqda. 2022 yil davomida mamlakatimizda ekologiya sohasidagi jinoyatlar 2021 yilga nisbatan 1,56 barobar o'sdi. Ekologik sohada eng ko'p uchraydigan jinoyatchilik turlariga: yer, yer osti boyliklaridan foydalanish shartlarini yoki ularni muhofaza qilish talablarini buzish, ekinzor, o'rmon yoki boshqa dov-daraxtlarga shikast yetkazish yoki ularni nobud qilish, hayvonot yoki o'simlik dunyosidan foydalanish tartibini buzish, atrof tabiiy muhitni ifloslantirish kabilar uchraydi. Ko'rinib turibdiki, ekologik jinoyatlarni aniqlash va tergov qilish bo'yicha ishlar samaradorligini oshirish, ichki ishlar organlari xodimlarining ekologik jinoyatlarni tergov qilish bo'yicha faoliyatini ilmiy, uslubiy, tashkiliy va boshqaruv jihatdan yetarli darajada ta'minlash dolzarb hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Tabiiy resurslarni muhofaza qilishni takomillashtirish masalalari hamda xalqaro tajribadan foydalanish masalalari jinoyat huquqi, kriminalistika sohalari olimlarining ishlarida yoritilgan bo'lib, D.U.Aripov, U.T.Ayubov, Y.O.Jo'rayev, R.X.Kenjaye, M.R.Mirzaabdullayeva, O.X.Narzullayev, M.M.Nurmatov, N.Sh.Rajabov, J.I.Safarov, N.K.Skripnikov, M.B.Usmonov, O.D.Utegenov, Sh.X.Fayziyev, J.T.Xolmo'minov kabi mamlakatimiz olimlarning ilmiy asarlarida

aholi punktlarida tabiiy resurslardan foydalanish va ularni muhofaza qilishning ayrim huquqiy jihatlari o'rganilgan [6].

Jinoyat huquqi sohasidagi kriminologlar Y.I.Lyapunov, E.N.Jevlakov, O.L.Dubovik, Y.A.Timoshenko kabi olimlarni ishlarida ekologik jinoyatlarni tergov qilish masalalarini tadqiq etgan[3].

Ushbu tadqiqotda umumiy ilmiy va maxsus usullardan: taqqoslash, tarixiy, statistik usullardan keng foydalanildi. Ekologiya huquqi, kriminologiya, kriminalistika oid adabiyotlar o'rganildi.

Natijalar

Ma'lumki, zamonaviy texnikalar har doim qimmatli, inson faoliyatining murakkab muammolarini ijobiy hal qilish vositasi bo'lib kelgan. U o'ziga xos afzallikka ega ya'ni ekologik jinoyatlarga qarshi faol kurash olib borishga ko'maklashish va uning kriminalistik xususiyatlarini o'rganish, ularni tergov qilish bo'yicha dalillarni to'plash va shu orqali jinoyatlarni aniqlash, tergov qilish va oldini olish bo'yicha faoliyatni takomillashtiradi. Shu nuqtai nazardan kriminalistika fani xorijiy davlatlarda ekologik jinoyatlarni aniqlash va tergov qilish bo'yicha atrof-muhitni muhofaza qiluvchi organlar ma'lumotlari, ilmiy texnika mahsulotlari, g'oyalar, xulosalar va takliflaridan foydalanadi. Xorijiy tergovchilar, ekspertlar, sudyalarning ilmiy yutuqlarni amaliyotga tatbiq etish va ekologik jinoyatlarni tergov qilish metodologiyasini takomillashtirishda ijobiy amaliy natijalardan foydalanishni yaxshi tomonlari mavjud.

Quyidagi holatlar ekologik jinoyatlarni tergov qilish usullari bo'yicha mamlakatlararo o'zaro tajriba almashish uchun sharoit yaratadi:

1) *davlatlarning atrof-muhitni noqonuniy antropogen ta'sirlardan himoya qilishda umumiy manfaatlarining mavjudligi;*

2) *sodir etilgan ekologik jinoyatlar soni va ular yetkazadigan zararning ahamiyati.* Hozirga qadar inson faoliyati natijasida barcha yovvoyi sutemizuvchilarning 83% va o'simliklarning yarmi allaqachon Yer yuzidan yo'q bo'lib ketgan. Bu oziq-ovqat va sog'liq tizimlariga tahdid soladi¹.

3) *ekologik jinoyatlarning transchegaraviy xususiyati.* Ekologik jinoyatlarning transchegaraviy xususiyati ham turli jihatlarda namoyon bo'ladi: tuproq, atmosfera, suv(daryo)ning ifloslanishi, tabiiy obyektlarning vayron bo'lishi va shikastlanishi davlat chegaralari bilan cheklanmaydi[1]. Ekologik jinoyatlarni sodir etishga ixtisoslashgan uyushgan jinoiy guruhlar odatda bir vaqtning o'zida bir nechta davlatlar hududiga o'z ta'sirini yoyishadi;

4) *mamlakatlarda ekologik jinoyatlarga qarshi kurashishda huquqiy sohaning rivojlanishiga e'tiborning kuchayishi.* Bugungi kunga kelib, xalqaro ekologik huquqni rivojlanishi jarayonida atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha mahalliy va xorijiy tajribalar ancha boyitildi.Tabiiy resurslarni muhofaza qilish bo'yicha xalqaro huquqiy bazaning ancha yuqori darajada rivojlanishi, uning fan va amaliyot tomonidan sinovdan o'tgan qat'i mezonlar asosida yaratilayotganligini ko'rish mumkin[5].

5) *xalqaro tashkilotlarning aloqalari.* Ekologik jinoyatlarni aniqlash va tergov qilishda huquqni muhofaza qilish organlar dasturi va hamkorligi. Masalan, UNEP (BMTning atrof-muhit dasturi) va h.k.

¹ <https://www.golosameriki.com/a/global-risks-2020-report/5245744.html>

Yuqorida ekologik jinoyatlarni tergov qilish muammolarini hal qilishda xalqaro tajribalardan foydalanish imkoniyatining ayrim jihatlari keltirib o'tildi. Uning ayrim tomonlari ham borki, ekologik jinoyatlarni tergov qilish bo'yicha xalqaro tajribaning salohiyati mahalliy kriminalistik ishlanmalarida, ushbu jarayonlarni murakkablashtiradigan sharoitlar mavjudligi yetarli darajada hisobga olinmaydi. Shuningdek, huquq tizimlaridagi tafovutlar, atrof-muhitni saqlashga tajovuz qiluvchi ayrim xatti-harakatlarni jinoiy javobgarlikka tortishda yagona yondashuvning yo'qligi kabi holatlarni ham keltirib o'tish joiz.

MDH davlatlarining ekologik jinoyatlarni tergov qilish tajribasi asosan bir birinikiga o'xshashdir. Ekologiya sohasidagi mamlakatlar jinoyat qonunchiligining umumiy qoidalari, ekologik jinoyatlarni tergov qilish, jinoyatlarning ayrim turlarini tergov qilish usullarini shakllantirishda yagona sud-tibbiy an'analar, transmilliy jinoyatlarning bir qismi sifatida ekologik jinoyatlardan xabardorlik va boshqalarda namayon bo'ladi. Ba'zi jihatlari masalan atrof-muhit uchun javobgarlik to'g'risidagi ayrim qonunchilik normalarini shakllantirish nuqtai nazaridan MDH davlatlarida farqli tomonlar mavjud.

Ekologik jinoyatlarga qarshi kurashishda boshqa xorijiy mamlakatlarni ilm-fan yutuqlaridan foydalanish tajribasini ham o'rganish foydadan holi emas. Masalan, ekologik jinoyatlarni ochishda dronlardan foydalanish ko'lami AQShda ancha yuqori. Yopishqoq to'r va uxlatuvchi tabletkalari bilan otiladigan mexanizmlar bilan jihozlangan dronlar avlodi yaratilgan bo'lib, brakonerlarni ushlashda muvaffaqiyatli foydalaniladi[4].

Britaniya politsiyasida esa ovoz bilan video yozish imkonini beruvchi multikopterlardan foydalanadi. Ularning videokuzatuv tizimi va termal tasvir kamerasi bilan jihozlangan dronlardan foydalanishi yomon ko'rish sharoitida (masalan, qalin tumanda) jinoyatchini qidirishda o'z samaradorligini ko'rsatdi. Shuningdek, ular jinoyatchilarni ta'qib qilish uchun operatsiyalarda dronlardan foydalanishni rejalashtirmoqda[4].

Dubayda politsiya dronlari ekologik tartibni nazorat qilib, ruxsatsiz chiqindi tashlash holatlarini nazorat qiladi. Xitoyda jangovar robotlar kimyogar va razvedkachi bo'lib xizmat qiladi. Robot zaharli moddalarni aniqlaydi, ularning mavjudligi to'g'risida darhol maxsus kuchlarning harbiy xizmatchilariga ma'lumot uzatadi. O'ta xavfli zaharli moddalar bilan jiddiy ifloslanish bilan bog'liq ekologik jinoyatlar uchun, voqea joyiga tergov guruhining xavfsiz yetib borishi mumkinligi masalasini hal qilish zarur bo'lganda, bunday texnikalardan foydalaniladi.

Zamonaviy axborot texnologiyalarining rivojlanishi nafaqat ijtimoiy jihatdan tasdiqlangan maqsadlarga erishish uchun, balki noqonuniy maqsadlarda ham qo'llanilishini hisobga olsak, jumladan jinoyatchilar o'z faoliyatida xavfsizligini ta'minlash uchun dronlardan foydalanishi ham mumkin. Bunday tahdidning oldini olish uchun Tokioda allaqachon mavjud bo'lgan texnik yechimdan foydalanadi: yirik kvadrokopterlar ruxsat etilmagan dronlarni to'r bilan tutib olish uchun ishlatiladi.

Texnologiyadan foydalanishning ushbu variantlari, ayniqsa, O'zbekistonda odamlarning ekologik jinoyatlarni (noqonuniy daraxt kesish, atrof-muhitni ifloslantirishi, biologik resurslarni noqonuniy yig'ish) fazoviy kuzatish va sodir bo'lgan joydan qochishga urinishlarida samarali foydalanish mumkin.

O'zbekiston muntazam ravishda MDH davlatlari huquqni muhofaza qilish organlarining tajriba almashishi uchun tashkil etilgan platformalarda ham, mamlakatlararo ekologik jinoyatlarning oldini olish, aniqlash va tergov qilish bo'yicha axborot almashishda ishtirok etadi.

MDHga a'zo davlatlar hududida uyushgan jinoyatchilik va jinoyatlarning boshqa xavfli turlariga qarshi kurashishni muvofiqlashtirish byurosining faoliyati xalqaro hamkorlikda katta ahamiyatga ega. Mazkur o'zaro hamkorlik doirasida ekologik jinoyatlarning oldini olish va ularga chek qo'yish bo'yicha qo'shma davlatlararo profilaktik, tezkor-qidiruv tadbirlari amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, suv resurslarini ifloslantirish, tabiiy resurslarni noqonuniy qazib olish, noqonuniy ov qilish va o'rmon plantatsiyalarini noqonuniy kesish bilan bog'liq ekologik jinoyatlarga alohida e'tibor qaratilmoqda. Shuni ham hisobga olish kerakki, keying vaqtlarda O'zbekistonga qo'shni davlatlar bilan tabiatni muhofaza qilish va tabiatdan foydalanish sohasida aloqalarni rivojlantirmoqda. Ekologik xavfsizlikni ta'minlash sohasida va ko'p tomonlama konvensiyalar doirasida xalqaro hamkorlikni rivojlantirmoqda.

Ekologik jinoyatlarni tergov qilish usullarini shakllantirish bo'yicha xalqaro tajribani o'rganish va ulardan foydalanish jarayonini mahalliyashtirish orqali osonlashtirish mumkin, deb hisoblaymiz. Ekologik jinoyatlarni tergov qilish va tabiiy resurslarni muhofaza qilishning boshqa masalalari bo'yicha ilg'or xorij tajribalarni o'rganish zarur.

Shuni hisobga olish kerakki, iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarda o'ziga xos ijtimoiy institutlar tizimi mavjud. Muayyan ijtimoiy institutni tashkil etish, tizimlashtirish, har tomonlama ta'minlash muammoni tez, yuqori professional darajada aniqlash, uni hal qilish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish va ularni davlat organlariga, jamoat va siyosiy tashkilotlarga, muayyan faoliyat sohasidagi amaliyotchilarga taklif qilish imkonini beradi.

Xorij davlatlarida atrof muhit va uni asrash bo'yicha ma'lum darajada ishlar qilingan[7]. Masalan, Germaniyada maxsus "ekologik detektivlar" mavjud bo'lib, ular patrul paytida ekologik jinoyatlarni aniqlashdan tortib, atrof-muhitni maishiy chiqindilar bilan ifloslanishiga yo'l qo'ymaslik to'g'risida fuqarolar bilan profilaktika tadbirlarini o'tkazishgacha bo'lgan katta hajmdagi ishlarni bajaradilar. Umuman, Germaniya ekologik jinoyatlarni tergov qilishda katta tajribaga ega bo'lib, 1980-yillarda bu mamlakatda ichki ishlar va prokuratura organlarida maxsus boshqarmalar tashkil etilgan, ularning xodimlari ekologik jinoyatlarga qarshi kurashish, ularni tergov qilish va oldini olishda katta tajriba, bilim to'plagan. Nemis tergovchilari kompyuter texnologiyalaridan foydalangan holda tez va professional tarzda jinoyatning muayyan turini tergov qilish algoritmini tuzadilar, turli tergov holatlarini taqlid qiladilar, ularning sa'y-harakatlari va qidiruv ijodiy faoliyatini aniq belgilangan vazifalarni hal qilishga yo'naltiradilar[2].

Isroilda atrof-muhitni muhofaza qilish vazirligi tarkibidagi "Yashil politsiya" ekologik huquqbuzarlik sodir etgan shaxslarni tergov qilish, jarima solish va hibsga olish vakolatiga ega. Shuningdek, Hindiston va Avstraliyada atrof-muhit sudi, AQSh Vermont atrof-muhit sudi mavjud.

Yuqorida ekologik jinoyatlar va ularni oldini olishda ma'lum darajada ishlar amalga oshirilmoqda. Biroq, ba'zi bir davlatlar xalqaro hamjamiyat tomonidan tavsiya etilgan muayyan ekologik majburiyatlarni qabul qilishdan bosh tortadilar. Misol uchun, atmosferaga karbonat angidrid chiqindilarini kamaytirish global muammosi qanchalik muhim, ammo ayrim rivojlangan davlatlar Kioto protokoli deb ataladigan hujjatlarni va bu sohadagi boshqa hujjatlarni imzolashdan bosh tortadi yoki talablarni bajarmaydi, o'zining iqtisodiy salohiyatini kamaytirishni istamasligi bilan izohlaydi. Bu holatda hech qanday majburlash mexanizmlari mavjud emas. Ekologik huquqiy munosabatlarning ko'plab subyektlari bilan bunday holatlar juda ko'p.

Xulosa

O'zbekistonda ekologik jinoyatlarni tergov qilish metodologiyasini ishlab chiqish jarayonida tabiiy resurslarni muhofaza qilish bo'yicha xalqaro ijobiy tajribani o'rganish va joriy etish bo'yicha barcha masalalarni tahlil qilish ba'zi xulosalar va umumlashmalarga kelishga imkon beradi.

Ekologik jinoyatlarni tergov qilish usullarini ishlab chiqish jarayonida xalqaro tajribani o'rganish va joriy etish jarayonini mahalliyashtirish zarur. Ekologik jinoyatlarni va tabiiy resurslarni muhofaza qilishning boshqa masalalarini tergov qilish bo'yicha ilg'or tajribalarni (shu jumladan xalqaro) o'rganish va joriy etish bo'yicha idoralararo Ekologik sud ekspertizasi markazini tashkil etish, shuningdek, ichki ishlar organlari tizimida ekologiya politsiyasini tashkil etish taklif etilmoqda.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Makmudov, B. (2023, February). REGIONAL APPROACH IN STUDYING THE CRIMINOGENE SITUATION OF KOKAN CITY. In E Conference Zone (pp. 1-3).
2. Schwindt H. Kriminologie eine praxisorientierte Einfuehrung mit Beispielen. Heidelberg: Kriminalistik Verl., 1997. 745 s. (Grundlagen der Kriminalistik; bd. 28).
3. Васильева М.А. Концептуальные основы методики расследования экологических преступлений. 12.00.12 - дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2021. 519 с.
4. Жданов Ю. Н., Овчинский В. С. Полиция будущего. -М., 2018. с. 111.
5. Соколова Н. А. Международно-правовые проблемы управления в сфере охраны окружающей среды. М., 2010. С. 214-269.
6. Узақова Г.Ш. Аҳоли пунктларида табиий ресурслардан фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилишнинг ҳуқуқий тартиби. 12.00.06- юридик фанлар доктори (DSc) илмий даражасини олиш учун тайёрлаган диссертация автореферати. -Т:,2021
7. Takhirovich, I. O. (2023). IMPACT OF URBANIZATION AND ECOLOGICAL FACTOR ON CRIME. Conferencea, 97-99.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 4 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**“Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари”** электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани,
Кичик Бешёғоч қўчаси, 70/10-уй.

Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Телеграм канал:

https://t.me/scienceproblems_uz